Social Withdrawal

Een onderzoek naar sociale teruggetrokkenheid en non-verbaal gedrag, depressie en non-verbaal gedrag en sociale zelfwaardering

Renee Oortwijn, 3592693

Universiteit Utrecht

In de literatuur worden verbanden gevonden tussen teruggetrokken gedrag van kinderen en een negatief zelfbeeld en depressie. Volgens het *Social Skill Deficit Model* voor depressie leiden beperkte sociale vaardigheden tot negatieve feedback van anderen die uitmonden in negatieve zelfperceptie en depressie. Onderzoek naar (beperkte) sociale vaardigheden in combinatie met sociale teruggetrokkenheid is schaars. Huidig onderzoek richt zich op de verbanden tussen teruggetrokken gedrag van adolescenten (zoals waargenomen door klasgenoten), depressie bij adolescenten (zelfrapportage), non-verbaal gedrag (observaties) van adolescenten en sociale zelfwaardering (zelfrapportage). In totaal deden 455 participanten in de leeftijd van 13 tot 16 jaar mee. Tegen de verwachting in had teruggetrokkenheid geen invloed op sociale vaardigheden (non-verbaal gedrag). Wel werden sekseverschillen gevonden. Zoals verwacht bleek depressie invloed te hebben op de sociale vaardigheid lachen, dit bleek echter niet te gelden voor meer teruggetrokken adolescenten. Tot slot bleek teruggetrokkenheid invloed te hebben op sociale zelfwaardering. Huidig onderzoek is een aanvulling op de schaarse literatuur over sociale vaardigheden in combinatie met sociale teruggetrokkenheid. Vervolgonderzoek zou dieper kunnen ingaan op sociale dilemma's die te maken hebben met teruggetrokkenheid en depressie, zoals pesten, die spelen onder adolescenten op middelbare scholen.

Juli 2016

Sociale Wetenschappen, Master Klinische kinder- en jeugdpsychologie.
Eerste beoordelaar, Mw. Dr. A.E. Aleva, tweede beoordelaar Mw. Dr. A Oosterwegel

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE....2
INLEIDING....3
Bijbehorende onderzoeksvragen....7
METHODE....8
Participanten....8
Procedure....8
Meetinstrumenten....8
Statistische analyses....10
RESULTATEN....12
Onderzoeksvraag 1....12
Onderzoeksvraag 2....14
Onderzoeksvraag 3....16
DISCUSSIE....17
Algemene discussie....17
Sterke en zwakke punten, toekomstig onderzoek en praktische implicaties....18
Conclusie....19
BIJLAGE, bijlage 1....21
LITERATUUR....22

Inleiding

In de klas is vaak duidelijk het verschil te zien tussen expressieve kinderen en de rustige, wat meer teruggetrokken kinderen. De expressieve actieve kinderen worden door ouders en leerkrachten vaak gezien als echte waaghalzen en kunnen agressief of uitdagend gedrag vertonen. Om deze kinderen bestaan vaak meer zorgen dan om de stillere en meer teruggetrokken kinderen. Deze kinderen komen vaak meer over als ingetogen, passief, minder spraakzaam en doen minder mee met leeftijdsgenoten. Ook al zorgen deze kinderen vaak niet voor de problemen thuis of in de klas en vallen ze meestal niet zo op, toch verdienen ze evenveel zorgelijke aandacht als de energieke en agressievere waaghalzen. Niet ieder teruggetrokken en stil kind heeft problemen, maar teruggetrokkenheid kán voor problemen gaan zorgen (Bates, Dodge, Pettit & Ridge, 1998). Er is genoeg onderzoek naar teruggetrokkenheid bij kinderen te vinden, onderzoek naar teruggetrokkenheid in de adolescentie is echter schaars. Huidig onderzoek richt zich daarom op sociale teruggetrokkenheid in de adolescentie.

Sociale teruggetrokkenheid is het continu uiten van eenzaam gedrag in verschillende situaties, zowel in aanwezigheid van bekende als onbekende leeftijdsgenoten (Rubin, Burgess & Coplan, 2002). Sociale teruggetrokkenheid is veelzijdig en complex en er bestaan diverse vormen van eenzaam gedrag, met elk eigen, onderliggende, psychologische mechanismen (Coplan & Rubin, 1994). Onderzoek van Rubin, Coplan en Bowker (2009) beschrijft drie typen sociaal teruggetrokken kinderen: angstig depressief, angstig teruggetrokken en afgewezen teruggetrokken. Langetermijngevolgen van sociale teruggetrokkenheid in de kinderjaren, zijn onder andere internaliserende problemen als eenzaamheid, angst en depressie. In het *Waterloo Longitudinal Project*, rapporteerde Rubin (1993) dat geobserveerde sociale teruggetrokkenheid en sociale teruggetrokkenheid zoals gerapporteerd door leeftijdsgenoten op een leeftijd van zeven jaar, een negatief zelfbeeld (zelfrapportage) en eenzaamheid voorspelden op een leeftijd van negen en tien jaar. In sociale milieus nemen sociaal teruggetrokken kinderen minder vaak initiatief om contact te leggen met leeftijdsgenoten dan niet sociaal teruggetrokken kinderen. Ook doen sociaal teruggetrokken kinderen er langer over om te beginnen aan een gesprek en zijn zij daarna minder aan het woord dan hun niet sociaal teruggetrokken gesprekspartner (Rubin, Coplan & Bowker, 2009). Wanneer sociaal teruggetrokken kinderen proberen om hun sociale doelstellingen (bijvoorbeeld het leren omgaan met kritiek) te behalen in het gezelschap van hun leeftijdsgenoten, hebben ze meer kans genegeerd en afgewezen te worden dan hun meer sociale leeftijdsgenoten. Ook is het bekend dat sociaal teruggetrokken kinderen niet leuk

worden gevonden door hun leeftijdsgenoten (Rubin, Coplan & Bowker, 2009). Sociale teruggetrokkenheid hangt zelfs sterk samen met afwijzing door leeftijdsgenoten in de schooljaren van kinderen (6-13 jaar) en in de adolescentie (12-17 jaar). Verondersteld wordt dat sociaal teruggetrokken kinderen worden afgewezen door hun leeftijdsgenoten, omdat hun gedrag in strijd is met de leeftijd specifieke normen en verwachtingen voor sociale interactie en relatie betrokkenheid, ook wel display-rules genoemd. Hier wordt later nader op ingegaan. Verder hebben onderzoekers betoogd dat atypisch gedrag steeds opvallender wordt naarmate kinderen ouder worden. Dit kan verklaren waarom de associatie tussen sociale terugtrekking en afwijzing door leeftijdsgenoten gestaag toeneemt met de leeftijd (Ladd, 2006). Ook is gevonden dat vriendschappen van sociaal teruggetrokken kinderen kwalitatief minder sterk zijn dan vriendschappen van niet teruggetrokken kinderen.

Bovenstaande laat zien dat sociale teruggetrokkenheid in de kindertijd zorgelijke gevolgen kan hebben en zelfs tot depressie kan leiden. Uit onderzoek is gebleken dat de prevalentie cijfers voor depressie in de adolescentie flink omhoog schieten (Costello, Foley & Angold, 2006). In een meta-analyse concludeerden Costello et al. (2006) dat de prevalentie van depressie in kinderen 2,8% is, welke kan variëren tussen .03% en 3.0%. Deze variatie bestaat uit de leeftijd van een kind en het soort depressie. Circa 2-3% van de basisschoolkinderen en 3-8% van de adolescenten hebben een unipolaire stoornis en 1-3% van de basisschoolkinderen en 1-5% van de adolescenten hebben een dysthyme stoornis (Birmaher et al., 1996). In de periode tussen het zijn van een schoolkind en adolescent bestaat er een vaste toename van depressieve symptomen, met een piek gedurende de midden adolescentie (Nolen-Hoeksema, Girgus & Seligman, 1992). Ook opvallend is dat er vóór de adolescentie geen sekseverschillen worden gevonden in het voorkomen van depressie, maar vanaf het 14^{e} levensjaar lopen meisjes meer kans om een depressie te ontwikkelen dan jongens (Nolen- Hoeksema, 1994). Rond het 16^{e} levensjaar hebben meisjes zelfs een dubbel zo grote kans dan jongens om een depressie te ontwikkelen (Hankin et al., 1998). Het onderzoeken van sekseverschillen in de adolescentie is daarom belangrijk.

Er wordt in huidig onderzoek uitgegaan van het overkoepelend *Social Skill Deficit Model* voor depressie (SSDM) (Coyne 1976, Lewinsohn 1974). Volgens dit model leiden beperkte sociale vaardigheden tot negatieve feedback van (belangrijke) anderen. Wanneer een persoon geen optimaal sociaal gedrag laat zien, zal diegene minder positief bekrachtigd worden door de sociale omgeving en zal eerder afgewezen worden. Dit kan vervolgens leiden tot gevoelens van eenzaamheid, een negatieve identiteitsontwikkeling, depressie en een negatieve zelfperceptie. Ook negatieve zelfperceptie zal in huidig onderzoek

aan bod komen, gemeten als sociale zelfwaardering. Zelfwaardering is het globale oordeel dat een persoon van zichzelf heeft. Het bestaat uit zowel een cognitieve als een affectieve component. Makkelijker gezegd is zelfwaardering de mate waarin kinderen tevreden zijn met de persoon die ze zijn (Thomaes et al., 2010). Het bovengenoemde *Waterloo Longitudinal Project* van Rubin (1993) liet al zien dat sociale teruggetrokkenheid een voorspeller is van onder andere een negatief zelfbeeld.

Depressie kan op zichzelf staand ook weer een negatieve invloed hebben op sociale vaardigheden, wat kan leiden tot nog meer negatieve feedback van anderen (Cole, Martin, Powers & Truglio, 1996). In onderzoek naar sociale competentiemodellen wordt gevonden dat kinderen actief op zoek gaan naar feedback van anderen over hun sociale competentie (Brown, Dodge, McClaskey & Pettit, 1986, Cavell 1990). Wanneer er teveel negatieve feedback wordt ontvangen, kan een persoon negatieve zelfschema's ontwikkelen (bijvoorbeeld 'niemand vindt mij aardig' of 'ik ben niet de moeite waard'), die hem kwetsbaar maken voor depressie. Depressie kan in dit verband ook gezien worden als het resultaat van een tekort aan sociale vaardigheden. Deze sociale vaardigheden zijn een noodzakelijke voorwaarde om positieve interacties te hebben en om aldus beloningen, positieve feedback, te krijgen vanuit de omgeving. Kinderen met een depressieve stoornis interacteren vaak op een meer boze, jaloerse en teruggetrokken manier dan kinderen zonder depressieve stoornis. Hierdoor kan een kind in een vicieuze cirkel terecht komen. Zwakke sociale vaardigheden leiden tot interpersoonlijke verwerping die op haar beurt depressie en verdere sociale terugtrekking kan veroorzaken (Cole, Martin, Powers & Truglio, 1996). Ook recenter onderzoek van Segrin en Rynes (2009) laat zien dat het hebben van beperkte sociale vaardigheden voorspellend is voor de toenemende kans op depressie. Ook laat dit onderzoek zien dat dit verband compleet gemedieerd wordt door het hebben van positieve relaties met anderen.

In een overzichtsartikel laten Rubin, Coplan en Bowker (2009) zien dat vanaf de vroege kindertijd tot de adolescentie, sociaal teruggetrokken kinderen meer risico lopen op een breed scala van negatieve gevolgen in de aanpassing. Hieronder vallen onder andere sociaal-emotionele problemen (zoals angstproblemen, een laag zelfvertrouwen, depressieve symptomen en internaliserende problemen), problemen met leeftijdsgenoten (afwijzing, slechte kwaliteit van vriendschappen) en problemen op school (slechte kwaliteit van relatie tussen leerkracht en leerling, vermijden van school). Omdat sociaal teruggetrokken kinderen meer risico lopen op sociaal-emotionele problemen dan niet sociaal teruggetrokken kinderen, gaat huidig onderzoek na of sociaal teruggetrokken adolescenten over beperkte sociale

vaardigheden beschikken. De sociale vaardigheden uit het SSDM voor depressie worden in huidig onderzoek vertaald in op-de-ander-gericht gedrag. De vaardigheden van op de ander gericht gedrag worden onderzocht. Wanneer sociaal teruggetrokken adolescenten minder op-de-ander-gericht-gedrag vertonen, kunnen zij volgens dit model dus ook negatieve feedback van anderen ontvangen. Dit zou dan weer kunnen zorgen voor het ontwikkelen een negatieve zelfperceptie, zich eenzaam voelen, een negatieve identiteitsontwikkeling of depressie. Wanneer dit schematisch in kaart wordt gebracht ziet het model eruit als in Figuur 1.

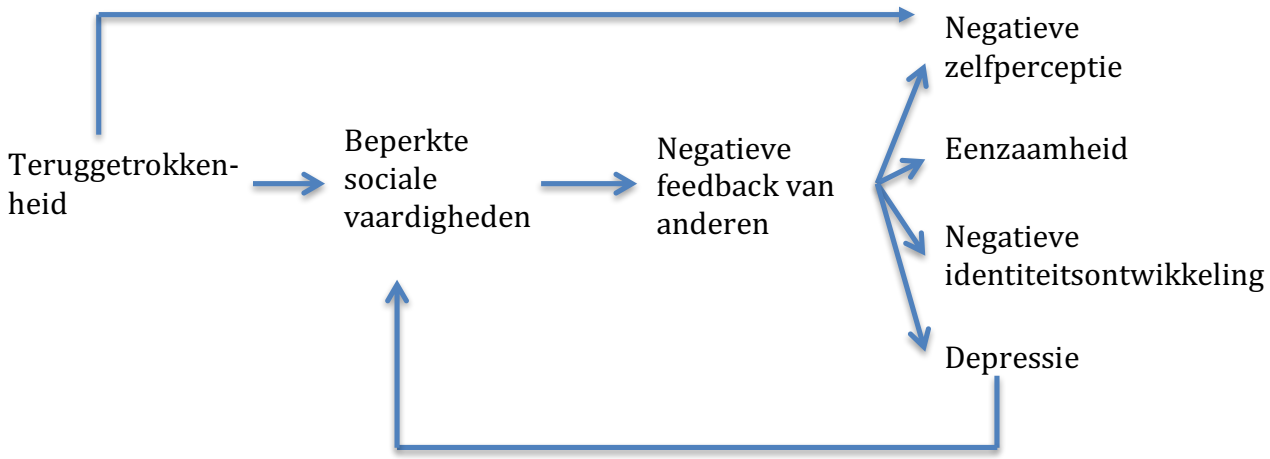

Figuur 1. Schematische afbeelding van hoe Teruggetrokkenheid in het *Social Skill Deficit Model* voor depressie past.

Onderzoek van Van Beek, Van Dolderen en Dubas (2006) laat zien dat matig depressieve meisjes minder op-de-ander-gericht gedrag vertonen dan niet-depressieve meisjes. Onder op-de-ander-gericht gedrag wordt al het gedrag verstaan waaruit betrokkenheid op de ander blijkt, zoals de ander aankijken tijdens het luisteren, lachen en backchannelen. Backchannelen is het reageren op de gesprekspartner zonder deze te onderbreken, maar door het gebruik van 'hummen' (Montepare, 2003). Op-de-ander-gericht gedrag bestaat voor een groot deel uit non-verbale communicatie. Tijdens de ontwikkeling wordt van jongens en meisjes verwacht zich te gedragen volgens bepaalde sekse specifieke gedragsregels, zogenoemde display-rules. Display-rules beschrijven hoe jongens en meisjes zich 'horen' te gedragen volgens de situationele en culturele conventies om optimaal sociaal gedrag te vertonen en geaccepteerd te worden door de omgeving (DePaulo, 1992).

Eerder onderzoek laat zien dat er vóór de adolescentie nog geen tot weinig sekse specifieke gedragsverschillen waarneembaar zijn. Deze ontstaan in de adolescentie en na de

adolescentie is er een duidelijk gedragsverschil te zien. Voorgaand onderzoek door Van Beek et al. (2006) laat zien dat meisjes in de adolescentie hun gesprekspartner meer aankijken tijdens het luisteren en vaker lachen dan jongens uit dezelfde leeftijdsgroep. In backchannelen is geen sekseverschil gevonden, maar hoe ouder jongeren werden hoe meer het backchannelen wel toe nam. In huidig onderzoek zullen sekseverschillen in op-de-ander-gericht-gedrag onderzocht worden. Ook zal net zoals in het onderzoek van Van Beek et al. (2006) onderzocht worden of depressie invloed heeft op het op-de-ander-gericht gedrag bij jongens en meisjes.

Er is weinig onderzoek gedaan naar de combinatie teruggetrokkenheid en op-de-ander-gericht gedrag in de adolescentie. In huidig onderzoek zal onderzocht worden of er een verband is tussen sociale teruggetrokkenheid en het op-de-ander-gericht gedrag. Het is zinvol om te kijken hoe een sociaal teruggetrokken jongere zich gedraagt in conversatie met een ander persoon ten opzichte van een niet sociaal teruggetrokken jongere, omdat die kennis kan worden ingezet ter preventie van de genoemde risico's van sociale teruggetrokkenheid. Er zal gelet worden op specifieke onderdelen van op-de-ander-gericht gedrag, zoals de ander aankijken, lachen, praten en backchannelen. Bijbehorende onderzoeksvraag is: "Heeft de mate van sociale teruggetrokkenheid invloed op het op-de-ander-gericht gedrag?". Verwacht wordt dat de mate van teruggetrokkenheid inderdaad invloed heeft op het op-de-ander-gericht-gedrag. Hoe meer teruggetrokken een persoon is, hoe minder op-de-ander-gericht gedrag deze persoon laat zien. Daarnaast tracht huidig onderzoek de vraag te beantwoorden of de mate van depressie van invloed is op de het op-de-ander-gericht gedrag bij meer sociaal teruggetrokken adolescenten. Verwacht wordt dat depressie inderdaad van invloed is op het op-de-ander-gericht gedrag bij teruggetrokken adolescenten.

Ten slotte zal in huidig onderzoek, net als in het *Waterloo Longitudinal Project* van Rubin (1993), getracht worden een verband te vinden tussen de mate van sociale teruggetrokkenheid en sociale zelfwaardering bij adolescenten. Het is belangrijk om te onderzoeken of sociaal teruggetrokken adolescenten een lage sociale zelfwaardering hebben, omdat sociale zelfwaardering opzichzelfstaand ook weer negatieve gevolgen kan hebben voor de adolescent op latere leeftijd. Voorbeelden van deze gevolgen zijn hogere risico's op het ontwikkelen van een depressie, problemen in het sociaal functioneren en minder goede schoolprestaties (Mann, Hosman, Schaalma & De Vries, 2004). Er wordt verwacht dat meer sociaal teruggetrokken adolescenten een lagere sociale zelfwaardering hebben.

Methoden

Participanten. Er in totaal deden 455 Nederlandse jongeren mee aan het huidige onderzoek (225 jongens, 230 meisjes), afkomstig van 8 verschillende middelbare scholen gelegen in verschillende steden in centraal Nederland. De leeftijd van de participanten varieerde van 13 tot en met 16 jaar (M = 15.36, SD = 1.01). Resultaten van huidig onderzoek zijn gebaseerd op de date van meting 3.

Uit deze totale groep participanten is een kleinere steekproef geselecteerd van 115 jongeren. Bij deze kleinere groep zijn observaties uitgevoerd om non-verbaal gedrag te meten. Er zijn in totaal 139 observaties uitgevoerd, waarvan 24 jongeren twee keer zijn geobserveerd. Er bleven daarom 115 individuele participanten over. Deze groep bestond uit 78 jongens en 37 meisjes in de leeftijd van 13 tot en met 16 jaar (M = 15.35, SD = 1.08).

Procedure. In de genoemde observaties vonden gesprekken plaats tussen twee jongeren welke werden gefilmd. Er werd voor ongeveer 8 á 12 minuten gefilmd. Participanten werden zo neergezet, dat beiden van voren gefilmd konden worden. De participanten kwamen uit verschillende klassen, waardoor er een kans was dat ze elkaar kenden, maar geen vrienden waren. Hier is met opzet voor gekozen, om zo eventuele invloeden van verschillende relaties op het gedrag binnen de conversatie te voorkomen. Onderwerp van gesprek was een sociaal dilemma met betrekking tot leeftijdsgenoten. De instructie was om te blijven discussiëren tot een gezamenlijke oplossing gevonden werd. Dit moest minimaal vijf minuten zijn. Wanneer al eerder tot een oplossing gekomen werd, werd door de experimentator een nieuwe opdracht gegeven. Participanten moesten het dan eens worden over een zelfgemaakte top vijf van bepaalde onderwerpen (favoriete leerkracht, favoriete films etc.). Voor vijf minuten werd er gecodeerd, participanten waren zich hier niet bewust van.

Meetinstrumenten. In welke mate participanten teruggetrokken waren werd gemeten aan de hand van de *Revised Class Play* (RCP; Masten, Morison & Pelligrini, 1985). De RCP heeft als doel de reputatie van een kind te achterhalen welke hij heeft bij zijn leeftijdsgenoten. Bij afname van de RCP werd aan leerlingen gevraagd hun klasgenoten te zien in een denkbeeldig toneelstuk. Vervolgens moesten ze rollen toewijzen aan hun klasgenoten door schriftelijk achter een bepaalde gedragsrol/karaktereigenschap de namen van twee klasgenoten in te vullen. Voorbeelden van items zijn ‘iemand die verlegen is’ en ‘iemand die de baas wil spelen’. Er is gebruik gemaakt van de oorspronkelijke items van Masten et al. (1985). Aleva, Goossens, Dekker en Laceulle (2015) deden onderzoek naar de betrouwbaarheid en validiteit van een aangepaste RCP gericht op Nederlandse basisschoolkinderen. Uit huidig onderzoek blijkt dat deze aangepaste RCP inderdaad een

betrouwbaar en valide instrument is om teruggetrokkenheid te meten bij basisschoolkinderen (Cronbach's alpha .85). Voor huidig onderzoek zijn enkele aanpassingen gedaan, zodat de test geschikt werd voor middelbare scholieren. Zo zijn er enkele vragen weggelaten welke alleen betrekking hadden tot basisschoolkinderen.

De mate van depressie is gemeten aan de hand van de Nederlandstalige versie van de *Children's Depression Inventory* (CDI; Leuven & Van Beek, 2000). Deze depressielijst is een Nederlandse bewerking van de CDI van Kovačs (1992). In de Nederlandse versie zijn 14 nieuwe items toegevoegd. De zelfrapportage vragenlijst is bedoeld om de depressieve gevoelens van kinderen van 8 tot 18 jaar te bepalen. De afgenomen Nederlandse versie van de CDI bestaat uit 42 vragen die betrekking hebben op de stemming, motivatie en negatieve evaluaties van een kind met betrekking tot zichzelf. Uit onderzoek naar deze vragenlijst is gebleken dat deze Nederlandstalige versie van de CDI betrouwbaar is met een *Cronbach's alpha* van 0.81 (Van Beek, Van Dolderen & Dubas, 2006).

Zelfwaardering is geoperationaliseerd aan de hand van een zelfrapportage vragenlijst die de kwaliteit van de Omgang Met leeftijds- en klasgenoten (OML) meet. Het gaat hierin om erbij horen, buitensluiting, eenzaamheid, pesten en conflicten. De vragenlijst is samengesteld uit items die uit verschillende bekende vragenlijsten zijn verzameld. Uit onderzoek naar deze vragenlijst is gebleken dat de Nederlandstalige versie van de OML betrouwbaar is met een *Cronbach's alpha* van .91. De items zijn geselecteerd uit verschillende vragenlijsten (Kupersmidt & Patterson, 1991, Parker & Asher, 1993, Windle, 1994, Stocker, 1994). Om sociale zelfwaardering te kunnen meten zijn 11 items uit de bestaande OML geselecteerd (zie bijlage 1). Vijf items zijn omgepoold. De betrouwbaarheidsanalyse gaf een *Cronbach's alpha* van .92.

Het op de ander gericht gedrag is geoperationaliseerd aan de hand van bovenstaand beschreven observaties. Tijdens de observaties is gescoord op de gedragingen: (1) aankijken tijdens praten (2) aankijken tijdens luisteren (3) lachen (4) praten en (5) backchannelen ('hummen'). Er werd gescoord voor aankijken wanneer de persoon naar het gezicht van de gesprekspartner keek. Er werd gescoord voor lachen wanneer de proefpersoon glimlachte of lachte en er werd gescoord voor praten wanneer de proefpersoon aan het woord was. Ten slotte werd er gescoord voor backchannelen wanneer de proefpersoon bevestigend of aanmoedigend reageerde op het spreken van de gesprekspartner zonder deze te onderbreken, bijvoorbeeld door te 'hummen' te knikken of een instemmend geluid te maken. Alle gedragingen werden in secondes gescoord, alleen backchannelen werd gescoord op het aantal keer dat het voorkwam.

Statistische analyses. Om de hypothesen in huidig onderzoek te toetsen, zijn de data verwerkt in SPSS. De date zijn verder niet getransformeerd. Alle hypothesen zijn getoetst bij een significantieniveau van $p < 0.05$. Omdat er gewerkt wordt met regressieanalyses, is allereerst gekeken of er sprake is van multicollineariteit tussen de variabelen. Er is een correlatiematrix gemaakt om te onderzoeken of variabelen sterk gecorreleerd zijn (Tabel 1). Geen van de variabelen bleek sterk gecorreleerd te zijn. Verder is gekeken naar sekseverschillen op de verschillende variabelen van op-de-ander-gericht gedrag. In Tabel 2 zijn de gemiddelden en standaarddeviaties van de verschillende variabelen van op-de-ander-gericht gedrag bij sekse te zien.

In elke regressieanalyse zal gecontroleerd worden voor sekse, de sociale teruggetrokkenheid van de gesprekspartner en de mate van depressie van de gesprekspartner. De mate waarin een persoon op-de-ander-gericht gedrag laat zien zou namelijk beïnvloed kunnen worden door gedragingen van zijn gesprekspartner, zoals zijn mate van sociale teruggetrokkenheid en zijn mate van depressie. Deze variabelen van de gesprekspartner (partner) moeten niet verward worden met de sociale teruggetrokkenheid en mate van depressie van de proefpersoon zelf (target). In tabellen zal een P achter een variabele staan wanneer het over de gesprekspartner gaat.

Om de tweede onderzoeksvraag te onderzoeken wordt sociale teruggetrokkenheid als moderator gezien. Om deze toe te kunnen voegen in de regressieanalyse, is eerst een interactie variabele aangemaakt tussen depressie (onafhankelijke variabele) en teruggetrokkenheid (moderator).

Tenslotte is gekeken naar de spreiding van sociale teruggetrokkenheid. Hieronder in Figuur 2 het histogram te zien, waaruit blijkt dat er slechts een kleine groep participanten sociaal teruggetrokken bleek te zijn.

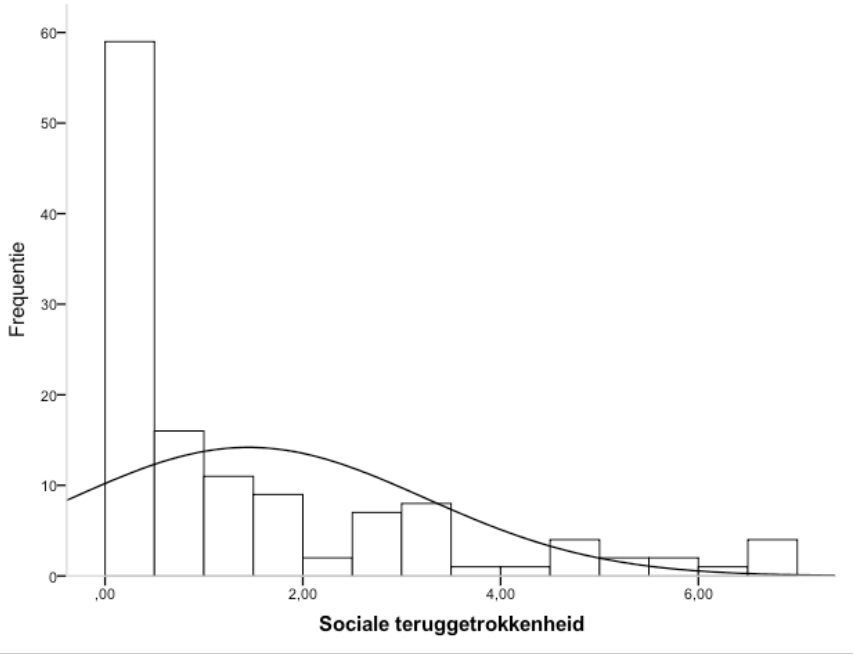

Figuur 2. Frequentie van sociale teruggetrokkenheid bij de groep participanten

Tabel 1
Correlaties tussen de verschillende variabelen

Variabelen	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.Kijken tijdens luisteren	-									
2.Kijken tijdens praten	.782**	-								
3.Lachen	-.126	-.102	-							
4.Backchannelen	-.009	-.092	.120	-						
5.Praten	.335**	.064	-.066	.080	-					
6.Teruggetrokkenheid	.059	-.025	.023	-.048	-.034	-				
7.Depressie	.101	.108	-.238**	-.051	.096	.131	-			
8.Teruggetrokkenheid partner	.039	.009	-.088	-.088	.025	-.043	.162	-		
9.Depressie partner	.119	.082	-.192*	-.065	.051	.163	-.193*	.132	-	
10.Sekse	-.300**	-.252**	-.245**	-.167	-.085	-.053	-.059	-.057	-.060	-

** Correlatie is significant bij $p < .01$
* Correlatie is significant bij $p < .05$

Tabel 2

Gemiddelden (M) en standaarddeviaties (SD) voor op de ander gericht gedrag bij jongens en meisjes

		M	*SD*
Kijken tijdens luisteren	Meisjes	115.17	56.51
	Jongens	79.25	52.07
Kijken tijdens praten	Meisjes	129.78	82.50
	Jongens	88.97	70.76
Lachen	Meisjes	1.51	0.96
	Jongens	1.03	0.85
Backchannelen	Meisjes	10.54	7.07
	Jongens	7.91	7.67
Praten	Meisjes	96.11	32.57
	Jongens	88.75	45.26

Resultaten

Onderzoeksvraag 1

Heeft de mate van sociale teruggetrokkenheid invloed op het op-de-ander-gericht gedrag?

Er zijn regressieanalyses uitgevoerd met sociale teruggetrokkenheid als onafhankelijke variabele en het op-de-ander-gericht gedrag als afhankelijke variabele. Omdat het op-de-ander-gericht-gedrag uit (1) percentage kijken tijdens tijdens luisteren (2) percentage kijken tijdens praten (3) frequentie per minuut lachen (4) aantal seconden praten (5) frequentie backchannelen bestaat en dit 5 aparte afhankelijke variabelen zijn, is de regressieanalyse 5 keer uitgevoerd. In stap 1 van de regressieanalyse is telkens gecontroleerd voor sekse, mate teruggetrokkenheid van gesprekspartner en mate depressie van gesprekspartner. In stap 2 werd de onafhankelijke variabele sociale teruggetrokkenheid toegevoegd. Tabel 3 is ter illustratie alleen voor ‘kijken tijdens luisteren’ gemaakt, soortgelijke tabellen bestaan voor de overige analyses.

In de regressieanalyse met ‘kijken tijdens luisteren’ als afhankelijke variabele bleek model 2 niet significant beter de verklaarde variantie te voorspellen dan model 1. Model 1 bleek wel significant, F (3, 109) = 2.96, p = .035, wat betekent dat met 95% zekerheid kan worden gezegd dat het eerste model iets in ‘kijken tijdens luisteren’ verklaard. Het tweede

model is niet significant en is dus geen toevoeging. Sekse bleek zowel in model 1 significant, $\beta = -0.24$, $t = -2.58$, $p = .011$, als in model 2, $\beta = -0.23$, $t = -2.46$, $p = .016$, zie tabel 3. Meisjes bleken vaker te kijken tijdens het luisteren dan jongens (Tabel 2).

In de regressieanalyse met 'kijken tijdens praten' als afhankelijke variabele bleek model 2 niet significant beter de verklaarde variantie te voorspellen dan model 1. Model 1 en model 2 bleken niet significant. Sekse bleek zowel in model 1 significant, $\beta = -0.20$, $t = -2.16$, $p = .033$, als in model 2, $\beta = -0.20$, $t = -2.16$, $p = .033$. Meisjes bleken vaker te kijken tijdens het praten dan jongens.

In de derde regressieanalyse met 'lachen' als afhankelijke variabele bleek model 2 niet significant beter de verklaarde variantie te voorspellen dan model 1. Model 1 bleek significant, F (3, 108) = 3.55, $p = .017$ en model 2 bleek significant, F (4, 107) = 2.64, $p = .038$. Zowel in model 1 bleek een significant sekseverschil aanwezig, $\beta = -0.22$, $t = -2.33$, $p = .021$, als in model 2, $\beta = -0.21$, $t = -2.29$, $p = .024$. Meisjes bleken vaker te lachen dan jongens. Ook bleek zowel in model 1 een significant verschil voor 'mate van depressie van gesprekspartner', $\beta = -0.21$, $t = -2.27$, $p = .025$, als in model 2, $\beta = -0.21$, $t = -2.24$, $p = .027$. Dit betekent dat sekse en mate van depressie van gesprekspartner invloed hebben op het aantal keer lachen van een adolescent.

In de regressieanalyse met 'backchannelen' als afhankelijke variabele bleek model 2 niet significant beter de verklaarde variantie te voorspellen dan model 1. Zowel model 1 als model 2 bleek niet significant.

In de laatste regressieanalyse met 'praten' als afhankelijke variabele bleek model 2 niet significant beter de verklaarde variantie te voorspellen dan model 1. Zowel model 1 als model 2 bleek niet significant.

Tabel 3

Gestandaardiseerde bèta's, t-testen, p-waarden en verklaarde varianties voor model 1 en model 2 met als afhankelijke variabele 'kijken tijdens luisteren'

		β	*t*	*p*	R^2
Model 1					.075
	Sekse	-0.24	-2.58	.011*	
	Teruggetrokkenheid P	0.02	0.21	.834	
	Depressie P	0.11	1.17	.243	
Model 2					.083
	Sekse	-.023	-2.46	.016*	
	Teruggetrokkenheid P	0.03	0.28	.780	
	Depressie P	0.10	1.02	.311	
	Teruggetrokkenheid	0.09	0.95	.347	

*Significant verschil bij p < .05.

<u>Onderzoeksvraag 2</u>

Is de mate van depressie van invloed op de hoeveelheid op-de-ander-gericht gedrag bij meer teruggetrokken adolescenten?

Wederom zijn er 5 regressieanalyses uitgevoerd met de verschillende afhankelijke variabelen van op-de-ander-gericht gedrag. Opnieuw is in stap 1 van de regressieanalyse gecontroleerd voor sekse, sociale teruggetrokkenheid van de gesprekspartner en mate van depressie van de gesprekspartner. Sociale teruggetrokkenheid (target) is als moderator toegevoegd in stap 2, wat betekent dat zowel de interactie van depressie x sociale teruggetrokkenheid, als de losse variabele sociale teruggetrokkenheid zijn toegevoegd. Ook depressie (target) is in stap 2 toegevoegd. Wanneer de interactie niet significant bleek, is deze eerst uit het model verwijderd voordat er iets gezegd kon worden over het hoofdeffect van depressie.

In de eerste regressieanalyse met 'kijken tijdens luisteren' als afhankelijke variabele bleek model 2 niet significant beter de verklaarde variantie te voorspellen dan model 1. Alleen model 1 bleek significant, F (3, 109) = 2.96, p = .035. Hetzelfde sekseverschil als in de

regressieanalyse bij onderzoeksvraag 1 met ‘kijken tijdens luisteren’ als afhankelijke variabele bleek aanwezig. Verdere variabelen bleken niet significant.

In de regressieanalyse met ‘kijken tijdens praten’ als afhankelijke variabele bleek model 2 niet significant beter de verklaarde variantie te voorspellen dan model 1. Beide modellen bleken niet significant. Verder bleek alleen hetzelfde sekseverschil voor ‘kijken tijdens praten’ significant.

In de regressieanalyse met ‘lachen’ als afhankelijke variabele bleek model 2 significant beter de verklaarde variantie te voorspellen dan model 1, F_{Change} (3, 105) = 4.50, p = .005. Zowel model 1 bleek significant, F (3, 108) = 3.55, p = .017, als model 2, F (6, 105) = 4.20, p = .001. Hetzelfde significante sekseverschil was wederom aanwezig. Daarnaast bleek ook de mate van depressie van de gesprekspartner in zowel model 1 significant, β = -0.21, t = -2.27, p = .025, als in model 2, β = -0.30, t = -3.24, p = .002. Na het verwijderen van de interactie depressie x sociale teruggetrokkenheid uit het model (deze was niet significant), bleek depressie nog steeds significant, β = -0.33, t = -3.61, p = .000. Dit betekent dat er een hoofdeffect bestaat voor depressie op het aantal keer lachen en dat dit beïnvloed wordt door sekse en de mate van depressie van de gesprekspartner. Het effect is negatief, wat betekent dat hoe meer iemand depressief is hoe minder vaak diegene lacht. In Tabel 4 is een overzicht gemaakt van de modellen voor deze regressieanalyse.

In de regressieanalyse met ‘backchannelen’ als afhankelijke variabele bleek model 2 niet significant beter de verklaarde variantie de verklaren dan model 1. Beide modellen bleken niet significant. Binnen de modellen bleken ook geen variabelen significant.

In de laatste regressieanalyse met ‘praten’ als afhankelijke variabele bleek model 2 niet significant beter de verklaarde variantie te voorspellen dan model is. Beide modellen bleken niet significant. Ook bleken binnen de modellen geen variabelen significant.

Tabel 4

Gestandaardiseerde bèta's, t-testen, p-waarden en verklaarde varianties voor model 1 en model 2 met als afhankelijke variabele 'lachen'

		β	*t*	*p*	R^2
Model 1					.090
	Sekse	-0.22	-2.33	.021*	
	Teruggetrokkenheid P	-0.07	-0.79	.431	
	Depressie P	-0.21	-2.27	.025*	
Model 2					.193
	Sekse	-0.24	-2.67	.009**	
	Teruggetrokkenheid P	-0.11	-0.12	.904	
	Depressie P	-0.30	-3.24	.002**	
	Depressie[1]	-0.28	-2.27	.025*	
	Teruggetrokkenheid[2]	0.15	0.94	.348	
	Interactie[3]	-0.13	-0.73	.467	

*Significant verschil bij p < .05, ** significant verschil bij p < .01.

[1] = mate van depressie target

[2] = Sociale teruggetrokkenheid target

[3] = Interactie tussen Depressie[1] en Teruggetrokkenheid[2]

Onderzoeksvraag 3

Hebben meer sociaal teruggetrokken adolescenten een lagere sociale zelfwaardering dan minder sociaal teruggetrokken adolescenten?

Er is een regressieanalyse uitgevoerd met sociale teruggetrokkenheid als onafhankelijke variabele en sociale zelfwaardering als afhankelijke variabele. Er is gecontroleerd voor sekse. Uit de resultaten bleek model 2 beter te voorspellen dan model 1 (waarin alleen sekse als predictor is toegevoegd), F (2, 452) = 9.54, $p < .001$. Er bleek een significant effect van sociale teruggetrokkenheid op sociale zelfwaardering, β = -0.19, t = -4.20, $p < .001$. De sekse bleek hierin niet uit te maken.

Algemene discussie

Doel van huidig onderzoek was om de invloeden van sociale teruggetrokkenheid en depressie op het op-de-ander-gericht gedrag bij adolescenten te bestuderen. Daarnaast werd ook het effect van sociale teruggetrokkenheid op de sociale zelfwaardering van adolescenten onderzocht. De eerste hypothese met betrekking tot het effect van sociale teruggetrokkenheid op het op de ander gericht gedrag werd voor geen van de verschillende onderdelen van op de ander gericht gedrag bevestigd. Sociale teruggetrokkenheid heeft tegen de verwachting in, geen invloed op het op-de-ander-gericht gedrag. Oftewel meer sociaal teruggetrokken adolescenten bezitten geen beperkte sociale vaardigheden. Meisjes bleken meer te kijken tijdens het luisteren, te kijken tijdens het praten en te lachen. Dit in lijn met onderzoek van Van Beek et al. (2006) dat laat zien dat meisjes in de adolescentie hun gesprekspartner meer aankijken tijdens het luisteren en vaker lachen dan jongens uit dezelfde leeftijdsgroep. Of meisjes of jongen meer sociaal teruggetrokken is, is dus niet van invloed. In tegenstelling met wat eerder werd geopperd, kan sociale teruggetrokkenheid niet vóór de beperkte sociale vaardigheden in het *Social Skill Deficit Model* voor depressie worden geplaatst.

De tweede hypothese met betrekking tot het effect van depressie op het op-de ander-gericht gedrag bij meer teruggetrokken adolescenten werd tegen de verwachting in slechts deels bevestigd, namelijk alleen voor de gedraging 'lachen'. De mate van depressie is van invloed op de hoeveelheid lachen. Dit geldt echter niet voor meer teruggetrokken adolescenten. Voor de overige gedragingen geldt dat depressie niet van invloed is op deze gedraging en ook niet bij meer teruggetrokken adolescenten. De bevindingen liggen deels in lijn met de literatuur. Van Beek, Van Dolderen en Dubas (2006) liet al zien dat matig depressieve meisjes minder-op-de-ander-gericht gedrag vertonen dan niet depressieve meisjes.

De laatste hypothese met betrekking tot het effect van sociale teruggetrokkenheid op de sociale zelfwaardering van adolescenten werd, zoals verwacht, bevestigd. Sociale teruggetrokkenheid heeft inderdaad invloed op de sociale zelfwaardering van een adolescent. Dit is in lijn met het eerder genoemde *Waterloo Longitudinal Project* van Rubin (1993). Sociale teruggetrokkenheid heeft dan wel geen 'plaats' in het SSDM voor depressie, er kan wel een directe pijl getrokken worden van sociale teruggetrokkenheid naar sociale zelfwaardering (oftewel negatieve zelfperceptie in het SSDM).

Sterke en zwakke punten, toekomstig onderzoek en praktische implicaties

Huidig onderzoek is een van de eerste studies naar de invloed van sociale teruggetrokkenheid op non-verbale gedragingen bij adolescenten. Onderzoek naar beperkte sociale vaardigheden én onderzoek naar beperkte sociale vaardigheden in combinatie met sociale teruggetrokkenheid is schaars. Huidig onderzoek kan in deze opzichten de bestaande literatuur aanvullen.

Een ander sterk punt is dat er variatie bestaat in de testen die zijn gebruikt om constructen te operationaliseren. Er is gebruik gemaakt van zelfrapportage (CDI en OML), peer nominatie (RCP) en observatie. Op deze manier kan uitgesloten worden dat resultaten zijn beïnvloed doordat resultaten bijvoorbeeld alleen zijn gebaseerd op hoe een persoon zichzelf beoordeeld. Kanttekening is echter dat genoemde methoden ook nadelige effecten met zich mee kunnen brengen. Een nadeel van zelfrapportage vragenlijsten is dat jongeren de neiging kunnen hebben sociaal wenselijk te antwoorden of dat zij zich niet bewust zijn van hun eigen onwenselijke gedrag. Een nadeel van peer nominatie is dat sociale druk van invloed kan zijn op de antwoorden. Ook kunnen recente gebeurtenissen, zoals een eenmalige ruzie, effect hebben op de nominaties. Verder bestaat de vragenlijst die gebruikt is om sociale zelfwaardering te meten slechts uit elf items. Het is discutabel of dit genoeg is om daadwerkelijk sociale zelfwaardering te meten. Vervolgonderzoek zou gebruik kunnen maken van een ander instrument wat met door middel van literatuur daadwerkelijk sociale zelfwaardering betoogt te meten.

Een nadeel van huidig onderzoek is de kleine groep participanten die heeft aangegeven sociaal teruggetrokken te zijn. De metingen laten slechts een zeer lage sociale teruggetrokkenheid zien. De kans bestaat dat er daarom in huidig onderzoek geen effecten zijn gevonden van sociale teruggetrokkenheid. Zowel effecten van sociale teruggetrokkenheid op het op de ander gericht gedrag als effecten van depressie op ander gericht gedrag bij meer sociaal teruggetrokken adolescenten. Toch is er wel een effect gevonden van teruggetrokkenheid op sociale zelfwaardering. Bediscussieerd kan worden waarom teruggetrokkenheid niet tot uiting komt in de observaties, maar wel in sociale zelfwaardering. Meer teruggetrokken participanten rapporteerden wel een lagere sociale zelfwaardering te hebben. Komt de mate van sociale teruggetrokkenheid misschien niet tot uiting in een één op één conversatie? Het zou kunnen zijn dat de observaties geen goede maatstaaf waren. Er was sprake van een gestructureerde observatie. De participant werd in feite neergezet en het was precies duidelijk wat de opdracht was. Misschien in een situatie waarin zij dit niet zouden weten, of een situatie die zich zou afspelen in groepsverband, zou de teruggetrokkenheid meer

tot uiting kunnen komen. Vervolgonderzoek zou gebruik kunnen maken van observaties in een andere setting.

Verder ingaand op de observaties doet zich een ander dilemma voor. In de observaties werden sommige participanten in de ene observatie gezien als *target* en in een andere observatie als gesprekspartner. Hiermee wordt niet voldaan aan de assumptie dat de waarnemingen in de steekproef onafhankelijk van elkaar moeten zijn. Wanneer niet aan de onafhankelijkheidsassumptie is voldaan, kan vaker geconcludeerd worden dat er een significante relatie bestaat, terwijl dit verband in de populatie niet of nauwelijks aanwezig is (Allison, 1999). Er is in huidig onderzoek voor gekozen de observaties waarin twee keer eenzelfde participant aanwezig was, niet uit de dataset te verwijderen. Hier is voor gekozen omdat anders te weinig observaties overbleven om een redelijke steekproef te kunnen vormen. Vervolgonderzoek zou gebruik kunnen maken van meerdere observaties en binnen deze observaties wel rekening te houden met de onafhankelijkheidsassumptie.

Vervolgonderzoek zou een sociaal dilemma mee kunnen nemen in onderzoek. De meeste adolescenten zitten op de middelbare school en op middelbare scholen is pesten een groot probleem. Onderzoek van Reijntjes (2010) toont aan dat internaliserende problemen, zoals angst, depressie en teruggetrokkenheid, samengaan met een vergrote kans om in de daaropvolgende periode gepest te worden. Ook zijn er aanwijzingen dat er meer gepest wordt op grotere scholen (Bowes et al., 2009). Op deze manier kunnen resultaten uit huidig onderzoek en vervolgonderzoek bijdragen aan meer kennis die middelbare scholen kunnen helpen hun adolescenten beter te begrijpen en specifieke hulp te bieden.

Conclusie

De literatuur wijst uit dat sociale teruggetrokkenheid direct en op latere leeftijd vele negatieve gevolgen kan hebben. Huidig onderzoek laat echter zien dat meer sociaal teruggetrokken adolescenten niet over minder sociale vaardigheden beschikken. Sociale teruggetrokkenheid kan daarom niet voor ‘beperkte sociale vaardigheden’ in het SSDM voor depressie worden geplaatst. Huidig onderzoek heeft getracht een beter beeld te schetsen van non-verbale gedragingen bij adolescenten. Zo lijken meisjes meer te kijken tijdens luisteren, te kijken tijdens het praten en meer te lachen. Deze bevindingen kunnen mogelijk bruikbaar zijn voor verder onderzoek naar non-verbale gedragingen bij adolescenten. Ook depressie kan negatieve gevolgen hebben voor de ontwikkeling van adolescenten. Huidig onderzoek laat zien dat depressie inderdaad invloed heeft op de sociale vaardigheden van een adolescent en dan specifiek voor ‘lachen’. Deze pijl in het SSDM voor depressie kan hiermee bevestigd

worden. Het bevestigde gegeven dat sociale teruggetrokkenheid kan leiden tot een negatieve zelfperceptie, laat zien dat sociale teruggetrokkenheid toch wel een (kleine) plaats verdiend in het SSDM voor depressie, met een directe pijl naar negatieve zelfperceptie.
Vervolgonderzoek zal moeten uitwijzen of er dergelijke andere belangrijke variabelen van invloed kunnen zijn op de sociale vaardigheden van adolescenten. Op basis van resultaten van huidig onderzoek en eventuele vervolg onderzoeken, kunnen educatieve methoden voor leerkrachten van het middelbaar onderwijs in overeenstemming worden gebracht met de behoeften van sociaal teruggetrokken of meer depressieve adolescenten. Ook kunnen de resultaten gebruikt worden voor preventie en interventie van teruggetrokkenheid en depressie onder adolescenten.

Bijlage 1.

Gebruikte items uit de OML

Uit de OML zijn de volgende items geselecteerd om sociale zelfwaardering te meten:

Item 1. Ik heb het gevoel dat de meeste klasgenoten mij aardig vinden.

Item 3. Ik voel me verlegen bij klasgenoten.*

Item 7. Ik heb het gevoel dat ik er echt bij hoor in de klas.

Item 11. Klasgenoten ontlopen mij.*

Item 15. Klasgenoten lachen mij uit.*

Item 17. Ik voel me eenzaam op school.*

Item 19. In pauzes en tussenuren ben ik alleen.*

Item 20. Ik heb het gevoel dat sommige klasgenoten me echt begrijpen.

Item 23. Er wordt door klasgenoten naar mij geluisterd als ik wat zeg.

Item 25. Ik maak lol met mijn klasgenoten.

Item 27. Ik voel me echt thuis in de klas.

* Deze items zijn omgepoold in SPSS.

Literatuur

Aleva, A.E., Goossens, F.A., Dekker, P.H. & Laceulle, O.M. (2015). The Reliability and Validity of a Modified Revised Class Play Examined in Dutch Elementary School children. European Journal of Psychological Assessment, 1-11. Doi:10.1027/1015-5759/a000301.

Allison, P.D. (1999). Comparing logit and probit coefficients across groups. *Sociological Methods and Research, 28*, 186-208.

Bates, J.E., Dodge, A.K., Pettit, S.G. & Ridge, B. (1998). Interaction of Temperamental Resistance to Control and Restrictive Parenting in the Development of Externalizing Behavior. *Developmental Psychology, 34*, 982-995.

Beek, van Y., Dolderen, van M.S.M. & Dubas, J.J.S. (2006). Gender-specific development of nonverbal behaviours and mild depression in adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 47*, 1272-1283.

Birmaher, B., Brent, D.A., Johnson, B.A., Holder, D.P., Roth, C.M. & Schweers, J.A. (1996). Psychosocial interventions for treating adolescent suicidal depression: A comparison of three psychosocial interventions. In E.D. Hibbs & P.S. Jensen (Eds.), *Psychosocial treatments for child and adolescent disorders* (pp. 187-206). Washington, D.C: American Psychological Association.

Bowes, L., Arseneault, L., Maughan, B., Taylor, A., Caspi, A., & Moffitt, T.E. (2009). School, neighborhood, and family factors are associated with children's bullying involvement: A nationally representative longitudinal study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 48,* 545 – 553.

Cavell, T.A. (1990). Social Adjustment, Social Performance, and Social Skills: A Tri-Component Model of Social Competence. *Journal of Clinical Child Psychology, 19*, 111-122.

Cole, D.A., Martin, J.M., Powers, B. & Truglio, R. (1996). Modeling Causal Relations Between Academic and Social Competence and Depression: A Multitrait-Multimethod Longitudinal Study of Children. *Journal of Abnormal Psychology, 105*, 258-270.

Coplan, R. J. & Rubin, K. H. (1994). Being alone, playing alone, and acting alone: Distinguishing among reticence and passive and active behaviour in young children. *Child Development, 65*, 129-137.

Costello, E.J., Foley, D.L., & Angold, A. (2006). 10-year research update review: The epidemiology of child and adolescence psychiatric disorders: II. Developmental epidemiology. *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 53*, 1129-1136.

Coyne, J.C. (1976). Toward an interactional description of depression. *Psychiatry, 39*, 28-40.

DePaulo, B. M. (1992). Nonverbal Behavior and Self-Presentation. *Psychological Bulletin, 111*, 203-243.

Dodge, K.A., Pettit, G.S., McClaskey, C.L., Brown, M.M. & Gottman, J.M. (1986). Social Competence in Children. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 51*, 1-85.

Hankin, B.L., Abramson, L.Y., Moffitt, T.E., Silva, P.A., McGee, R. & Angell, K.E. (1998). Development of depression from preadolescence to young adulthood: Emerging gender differences in a 10-year longitudinal stud. *Journal of Abnormal Psychology, 107,* 128-140.

Kovačs, M. (1992). *Children's Depression Inventory, Manual*. New York/Toronto; Multi Health Systems, inc.

Kupersmidt, J.B. & Patterson, C.J (1991). Childhood peer Rejection, Aggression, Withdrawal and Perceived Competence as Predictors of Self-Reported Behavior problems in Preadolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology, 19* (4), 427-449.

Ladd GW. 2006. Peer rejection, aggressive or withdrawn behavior, and psychological maladjustment from ages 5 to 12: an examination of four predictive models. *Child Dev*. 77:822–46

Lewinsohn, P.M. (1974). A Behavioral Approach to Depression. In RJ. Friedman & M.M. Katz (Eds.), The Psychology of Depression: Contemporary theory and Research (p.157-185). Washington, DC: Winston-Wiley.

Leuven, M. van & Beek, Y. van (2000). *Children's Depression Inventory, Nederlandse Bewerking*. International Report, Utrecht University: Utrecht, The Netherlands.

Mann, M., Hosman, C. M. H., Schaalma, H. P. & De Vries, N. K. (2004). Slef-esteem in a broad-spectrum approach for mental health promotion. *Health Education Research, 19*, 357-372.

Masten, A.S., Morison, P. & Pellegrini, D.S. (1985). A revised class play method of peer assessment. *A Peer-Reviewed-Journal, 21*, 523-533.

Montepare, J.M. (2003). Introduction evolution and nonverbal behavior: adaptive social interaction strategies. *Journal of nonverbal behavior*, 27 (3), 141-143.

Nolen-Hoeksema, S. (1994). An interactive model for the emergence of gender differences in depression in adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 4, 519-534.

Nolen-Hoeksema, S., Girgus, J.S., & Seligman, M.E.P. (1992). Predictors and consequences of childhood depressive symptoms: A five-year longitudinal study. *Journal of*

Abnormal Psychology, 101, 405-422.

Parker, J.G. & Asher, S.R. (1993). Friendship and Friendship Quality in Middle Childhood: Links with Peer group Acceptance and Feelings of Loneliness and Social Dissatisfaction. *Developmental Psychology, 29* (4), 611-621.

Reijntjes, A., Kamphuis, J.H., Prinzie, P., & Telch, M.J. (2010). Peer victimization and internalizing problems in children: A meta-analysis of longitudinal studies. *Child Abuse & Neglect, 34*, 244 – 252.

Rubin KH. 1993. The Waterloo Longitudinal Project: correlates and consequences of social withdrawal from childhood to adolescence. In *Social Withdrawal, Inhibition, Shyness in Childhood*, ed. KH Rubin, JB Asendorpf, pp. 291–314. Hillsdale, NJ: Erlbaum

Rubin, K. H., Burgess, K. B. & Coplan, R. J. (2002). Social Withdrawal and Shyness. In Peter K. Smith & Craig H. Hart (Eds.), Blackwell Handbook of childhood social development. 329-352. Oxford: Blackwell Publishers.

Rubin, K.H., Coplan, R.J. & Bowker, J.C. (2009). Social Withdrawal in Childhood. *The Annual Review of Psychology, 60*, 141-71.

Segrin,C. (2000) Specifying the nature of social skill deficits associated with depression. *Human Communication Research, 19*, 89-123.

Segrin, C. & Rynes, K.N. (2009). The mediating role of positive relations with others in associations between depressive symptoms, social skills, and perceived stress. *Journal of Research in Personality*, 43, 962-971.

Stocker, C.M. (1994). Children's perceptions of relationships with siblings, friends, and mothers: compensatory processes and links with adjustment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and allied disciplines, 35* (8), 1447-1459.

Thomaes, S., Reijntjes, A., Orobio de Castro, B., Bushman, B. J., Poorthuis, A., & Telch, M. J. (2010). I Like Me If You Like Me: On the Interpersonal Modulation and Regulation of Preadolescents' State Self-Esteem. *Child development, 81 (3),* 811-825.

Windle, M. (1994). A study of Friendship Characteristics and Problem Behaviors among middle adolescents. *Child Development, 65*, 1764-1777.